

A kötet tehát nemcsak tankönyvként tesz jó szolgálatot, hanem gyakorlati szempontból is jelentős, a

törvény alkalmazói számára hasznos segédeszköz.

BUCKÓ György

PUSZTULÁSRA ÍTÉLT CIVILIZÁCIÓ?

Richard J. Barnet Mršave godine. Globus, 1983.

„Az amit haladásnak nevezünk az alkotás és a fosztogatás titokzatos ötvözeté” — ez az egyik alapgondolata Richard J. Barnet angol eredetiben 1980-ban megjelent és nagy visszhangot keltő, nálunk most kiadott könyvének. És ez az alapgondolat lényegében meghatározza a könyv mondanivalóját is: az emberiség forrásai nem kiapadhatatlanok ugyan, ám a napjainkban kínzó hiány még korántsem annak következménye, hogy ezek a források kimerülőkben vannak. Sokkal inkább közvetlenül annak, hogy a fejlett országok fosztogatják, az emberiség többségétől elragadják ezeket a javakat, közvetve pedig annak, hogy a javak egyenlőtlenül oszlanak meg és a mai katonai-gazdasági világrend megakadályozza az egyenletes elosztást. Barnet könyve ezt a gondolatmenetet végigvezeti a gazdaság öt fő forrásának — az energiának, az érceknek, az élelemnek, a víznek és az emberi alkotóerőnek — példáján, rengetek konkrét adattal, érdekes meglátással és sok izgalmas mondanivalóval igazolva.

A kőolajjal kezd, mert napjainkban ez foglalkoztatja leginkább a fejlett világ lakosait, azzal hogy ez csak része a mi áramszünetes napjainkban bennünket is annyit foglalkoztató problémáknak, az energiahiánynak. A gondolatmenet szellemében válasza; míg a gazdasági válság csúcspontja előtt, vagyis mielőtt az OPEC-nak azzal kellett

volna szembenéznie, hogy a kitermelt kőolajat nem tudják eladni, tehát csökkenteni kell az árat és a kitermelést is: még messze vagyunk a tartalékok kiapadásától. Egy 1977. évi becslés szerint ugyanis az emberiség véglegesen kihasználható tartaléka 1,8—2,2 billió barrel között van. Ennek háromötödét már megtalálták, de csak kevesebb mint egyötödét termelték ki. Mivel egy barrellal az autó kb. 800 kilométert tehet meg, a mérsékelt égövben a lakóházakat három-négy téli napon 22 Celsius-fokra fűthetik, és mivel hogy 1977-ben az emberiség csak 16,9 milliárd barrelt fogyasztott, ez a mennyiség legalább ezer évig elegendő.

A probléma csupán abból származik, hogy a mai gazdasági világrend nem teszi lehetővé az emberiség nagy többségének, hogy kihasználja forrásait. Így Latin-Amerikának 166 milliárd barrel tartaléka van, ennek háromnegyede még a föld alatt, Afrikának 160, Ázsiának 131, a Közel-Keletnek 663 milliárd barrel a tartaléka és legalább 90 százaléka még kitermelésre vár. A helyzet annak következménye, hogy a világ össz működésben levő fűrotornyainak kétharmada az USA-ban, van, Kansasban kétszer több fűrés történt, mint egész Latin-Amerikában, Arkansasban 3-szor annyi, mint egész Latin-Amerikában. Ezenfelül a helyzetet súlyosbítja, hogy a kőolajtársaságok a világ

fosztogatására használják fel a kölaját, amióta az OPEC-nak köszönhetően az árat nem egészen ők szabják meg, a szállítást, a feldolgozást stb. diktálják, tartják kézben, gyakran mesterséges hiány előidézésével manipulálnak, mivel egyetlen céljuk a minél nagyobb profit.

Az energia kérdése persze sokkal átfogóbb, vele kapcsolatban ugyanis már figyelembe veszi, hogy az emberiség ötkilencede egyáltalán nem használ fosztilis eredetű tüzelőanyagot, számukra tehát problémává válik, hogy az emberiség kiirtja az erdőket — 1950-ben még a szárazföld egynegyedén volt sűrű erdő, 25 évvel később már csak egyötödén. Figyelembe kell tehát venni a villanyáram problémáját, az atomenergiával járó veszélyeket, pl. azt, hogy egymillió kilowattos atomerőmű egy év alatt 10 milliárd curie erősségű sugárzó anyagot halmoz fel, ami több mint elegendő minden élő elpusztítására az USA-ban. De Baret szerint az energiaprobléma általában is csak a mai igazságtalan világrennd problémája. Olyan meggyőző, érdekes adatokat sorakoztat fel, mint azt, hogy Chilében már 1872-ben használták napenergiát az édes víz sós vízből történő előállításához, 1913-óta használják öntözésre a Nílus völgyében stb. Ennek az energiának a kihasználását azonban megakadályozta a mostani világrennd, mert nem felel meg neki, hogy mindenki maga állítsa elő a szükséges energiát, tehát függetlenítse magát a multinacionális társaságoktól és a többi gazdasági hatalomtól. Pedig ezzel minden probléma megoldódna, hiszen naponta annyi napenergia esik a földre, hogy 15 évre fedezhetne minden energiaszükségletet.

Miután az energia példáján végigvezette, hogy a válság az igazságtalan világrennd következménye —

a fosztogatástól és a profithajhászás következményeitől, a fejlődő országoknak forrásaiktól távol tartásán, vagy a kihasználás lehetetlenné tételén át a gazdasági hatalmasságoktól való függés fenntartásáig — az emberi gazdaság többi forrásánál már ennek a vizsgálatnak csak egy-egy elemére szorítkozik. Az ércekkel kapcsolatban csak leszögezi, hogy hiány sohasem lesz, hiszen minden érc pótolható, sőt a pótló sokszor jobb az eredetinél. Ezután a profithajhással és a fémekkel való spekulációval (a fejlődő országok fejlődésének a fémárak leszorításával való akadályozásával) foglalkozik. Megállapítja, hogy a következő 30 évben az emberiség 20—40-szer több fémet fog felhasználni, mint egész eddigi történelme során, s ebből is az emberiség 10 százaléka 25-ször annyit, mint a többi 90 százalék.

Az élelemmel kapcsolatban azzal foglalkozik, hogyan vált az élelmezés a világ országai függőviszonyban tartásának borzalmas fegyverévé, és hogy az USA a világ gabonatermése egynegyedének előállításával, a búza világkereskedelme 35 százalékának kézben tartásával olyan hatalommá válik, mint a második világháború utáni ipari termelésnek köszönhetően volt. A vízzel kapcsolatban azzal foglalkozik, hogy a pazarlás itt a legnagyobb, mert a fogyasztás ugrásszerűen növekszik, hiszen az USA 1900-ban naponta 151 milliárd litert fogyasztott, ma ennek pont a tízszeresét 1512 milliárd litert, hogy itt a legkiélezettebb a harc, mert mindig mástól kell elragadni az új mennyiséget stb. De a profithajhászó észszerűtlen gazdálkodás megszűnésével itt is enyhülhet a probléma, ami különben is észszerű elosztással megoldható, hiszen a Jangcének annyi vize van, hogy minden ember naponta 567 litert fogyaszthat. Az em-

beri alkotóerővel kapcsolatban pedig a munkanélküliség rémét vetíti elénk. Azzal, hogy a munkanélküliségben látni a mai gazdasági világrend következményeit legteljesebben. A fejlett országokban úgy, hogy a fejlődők nem képesek befogadni termékeiket, pedig már most is az USA-ban minden hatodik munkahely és minden harmadik hold föld nekik termel, a fejlődő országokban pedig úgy, hogy a mostani gazdasági világrend szétzúzza eddigi gazdaságukat, anélkül, hogy a fejlődés és ezzel a foglalkoztatás lehetőségét megadná.

„Olyan versenyautóban ülünk, amelyet senki sem irányít” — ez a szerző másik alap gondolata. Mert Baret nem forradalmár, tehát amikor kutatja a mai igazságtalan gazdasági világrend súlyos következményét és azt, hogy az emberiség minden problémája megoldódna egy igazságosabb világrendben, akkor ezt nem a változtatás szenvedélyessége, a mai világ ostromozása, a holnap világának forradalmi igénye diktálja. Még csak nem is a tudósnak az a szenvtelensége hatja át, amellyel a kórokozó bacilust górcső alá veszi. Ő elsősorban érdekes, jó, olvasmányos könyvet akart írni. Szellemes kompilációt és rengeteg, mindenre kiterjedő, sok érdekes adatot sorakoztatott fel. Az már kevésbé érdekli, hogy gondolatmenetét nem vezeti végig. Néha maga is bevallja: azon kapta magát: elkalandozott a tárgytól. A következményeknek nemcsak a levonására, de még sugallására sem futja az erejéből.

Ebben okvetlenül szerepet játszik az is, hogy — mint mondtuk — nemcsak hogy nem forradalmár, hanem a következtetések levonásában tollát lefogja az, amit legpontosabban megközelítve talán értelmiségi kételynek nevezhetnénk. Először is a mai világrenddel való szembe-

fordulását nem a változtatás forradalmiassága diktálja, hanem a napjaink értelmiségénél, sőt most már sokkal szélesebb körben érezhető csalódás, ahogy Baret megfogalmazza „*valójában a hit elvesztése, ami annak az érzésnek a következménye, hogy becsaptak bennünket*”. Az eddigi értékek semmivé váltak és sokakban elhatalmasodott az az érzés, hogy az emberiség áthághatatlan fal elé került. Az értelmiségnek ugyanis azt kellett látnia, hogy száz és százmilliók éheznek, a humanizmus csődöt mondott, hisz ez a borzalmas tény mindenkit hidegen hagy, ugyanakkor világ fejlett része elpazarolja kincseit, megfertőzi a természetet, belegabalyodik egy bűvös körbe, amelyben például csodákat ér el a mezőgazdaság fejlesztésében, de közben 40 kalóriát használ el egy kalória élelmiszer előállítására és leszállítására, kitálálja a csodatevő gyom- és rovarirtókat, de ezzel nemcsak mind jobban megmérgezi önmagát, hanem újabb kártevőket is létrehoz stb.

Ez szülte azt a kételyt, hogy a civilizáció mostani formája pusztulásra van ítélve. E kételytől nem mentes Baret sem. Sőt nála ennek a kételynek számos rétege van. Az egyik réteg ahhoz a kínos kérdéshez kapcsolódik, hogy milyen lesz az új civilizáció. Átveszi ugyanis azt az emléket, mely szerint 1750-ig az emberiség az eotechnika korszakában élt, amikor a vizet és a szelet használta ki elsősorban, ekkor kezdődött a paleotechnikai korszak a szélen és a vason, ezt immár száz éve mindinkább háttérbe szorítja a neotechnikai korszak, a villanyárammal, a kőolajjal, a rézzel és az alumíniummal. A kőolajkorszak azonban a jelek szerint véget ért és csak a kérdés marad: milyen lesz és lehet az új korszak. A kétely második rétegének kérdése: képes lesz-e az emberiség átlépni eb-

be az új korszakba. Mert Barnet csak azt látja, hogy minden probléma a mostani világrend terméke, az igazságosabb világrendbe vezető utat azonban nem ismeri fel. Még Marxban is csak kételkedni tud, mert korlátlanul tekintette a természetet, azt hitte a termelés korlátlanul növelhető, hogy mindenki szükséglete kielégíthetővé váljon. Más pedig még csak megoldást sem kínálhat neki az új világba való eljutáshoz. Ő maga csak kompiláló, nem pedig koncepció felkínáló, tehát marad számára csak a kétely, hogy az emberiség nem tud eljutni az igazságosabb világrendbe, hanem a gazdaság öt forrásáért vívott mind kiélezettebb harc atomháborúba, önmaga megsemmisítésébe sodorja. Végül a harmadik réteg kérdése: megéri-e az új korszak? Mert ha az atomháború veszélyéről elfeledke-

zik, akkor tudja, hogy az emberiség mindig talál megoldást problémáira, csak éppen ezzel kapcsolatban jelentkezik az a kételye, hogy ezt a megoldást a neki olyan kedves demokrácia feladásával találják meg, vagyis a demokrácia mindössze néhány száz éves rövid kísérlet lesz az emberiség történetében és utána a létfenntartás kikényszerítette önkényuralom valamelyik formája következik.

„Éhe kenyérnek, éhe a Szónak, Éhe a Szépnek bajt titeket.” — énekelte a költő a tömegek forradalmi energiájának hajtóerejét felfedezve. Barnet látja a kenyér, a meleg, a víz, a szellem, s az igazságosabb világ éhét, de ebből nem forradalmi energia lesz nála, hanem egyrészt csak kétely, másrészt csak érdekesen összekomplikált mű.

BALINT István

TERJEDELMESES OKMÁNYGYŰJTEMÉNY AZ AVNOJ-RÓL

A belgrádi Narodna knjiga kiadásában Slobodan Nešović publicista és Branko Petranović történész szerkesztésében (recenzensek Mihailo Apostolski és Čedomir Popov akadémikusok, valamint Đurađ-Đuro Stanisavljevi) tematikai okmánygyűjtemény jelent meg Az AVNOJ és a forradalom címmel. Az okmányok az 1941—1945-ig terjedő időszakot ölelik fel, s ezt a szerkesztők a könyv alcímében fel is tüntették. Az okmányokat, ahogyan a szerkesztők 1983 májusában írt előszavukban (5—12. o.) jelzik is, a szaknyilvánosságnak és a szélesebb körű érdeklődők számára gyűjtötték össze.

A terjedelmes kiadvány (928 oldalával és tetemes eladási árával) nem mindennapi kiadvány. Slobodan

Nešović már jó néhány okmánygyűjteménnyel jelentkezett, felhasználva a már hozzáférhető külföldi levéltári anyagot is Jugoszlávia népfelszabadító háborújával kapcsolatban. Branko Petranović viszont 1980-ban megjelent *Jugoszlávia történelme 1918—1978* című 650 oldalas könyvével vonta magára a figyelmet. Mindenesetre jelentős kiadói vállalkozásról van szó, a könyv terjedelme több mint 110 szerzői ív. A kiadványnak kétségtelen értékei vannak, bár nem mentes a szerkesztőknek azokról a téves politikai nézeteitől sem, amelyek a következetes tudományos módszer alkalmazásával nem ütközhetek volna ki.

A szerkesztők nem szorítkoztak az AVNOJ második ülésének (1943.